

Філософія

УДК 261.6:140.8

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17418836>

Вплив епохи Реформації на формування європейського світогляду

Розова Тамара Вікторівна,

Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології та філософії культури Навчально-наукового інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5168-425X>

Шуба Наталія Ігорівна,

аспірант кафедри культурології та філософії культури Навчально-наукового інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-9257-4935>

Прийнято: 09.10.2025 | Опубліковано: 22.10.2025

***Анотація:** У статті проаналізовано світоглядні основи європейської культури ранньомодерної доби, епоху європейської Реформації. Визначено причинно-наслідкові зв'язки, які є спорідненими для світоглядних основ епохи Реформації та світогляду сучасної культури повсякденності. Охарактеризовано значення Реформації в житті та культурі європейського соціуму. Досліджено секуляризацію ідей Реформації та втілення їх у сучасні культурні практики. Продемонстровано той факт, що сучасне людство значною мірою продовжує «говорити» мовою протестантської*

раціональності.

Мета статті – обґрунтувати тезу про те, що Реформація визначила ключові виміри сучасної європейської культури: антропологію особистості, етику праці, оптимізм, конфігурацію публічної сфери. **Методологія статті** базується на двох основних методах: герменевтики та кросс-культурного аналізу. Синтез цих методів дозволив розробити методологію, яка базується на трактуванні джерел та порівняльному аналізі соціокультурних чинників культури Реформації. **Результати дослідження**, які надані у статті, полягають у розумінні того, що Реформація вплинула на зміну світоглядної парадигми у ранньомодерну добу. За доби Реформації змінюються світоглядні антропологічні настанови: людина стає суб'єктом, формується індивідуалізм; поступово людина набуває громадянські права і свободи, в тому числі право на приватну власність; людина починає керуватися приватними інтересами; ранньомодерна людина розміщує перед собою буття, як таке, що протистойть їй, вона веде раціональний спосіб життя; сенс її буття – у досягненні успіху; поступово стверджується протестантська мораль, цінності достатку. Епоха Реформації стала джерелом нового європейського світогляду, в якому віра поєднується з раціональністю; праця набуває сакрального сенсу; освіта й грамотність стають загальнолюдським благом; відбувається процес секуляризації влади; розвиваються національні мови. **У висновках** дослідження підкреслено, що Реформація стала не лише релігійною революцією, але й антропологічним поворотом, унаслідок якого людина постала як активний творець власної долі – перед Богом, перед суспільством і перед власною совістю.

Ключові слова: протестантська етика, ранньомодерна доба, Реформація, світоглядна парадигма, секуляризація.

Influence of the Reformation era on the formation of the European worldview

Tamara Rozova,

Doctor of Philosophical Science, Professor, Head of the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture Educational and Scientific Institute of Humanities of the Odessa Polytechnic State University, Odesa, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0002-5168-425X>

Nataliia Shuba,

Postgraduate Student at the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture Educational and Scientific Institute of Humanities of the Odessa Polytechnic State University, Odesa, Ukraine.

<https://orcid.org/0009-0002-9257-4935>

Abstract: *The article analyzes the worldview foundations of European culture in the early modern period, the era of the European Reformation. It identifies causal links that are common to the worldview foundations of the Reformation era and the worldview of contemporary everyday culture. It characterizes the significance of the Reformation in the life and culture of European society. It examines the secularization of the ideas of the Reformation and their embodiment in contemporary cultural practices. It demonstrates the fact that contemporary humanity to a large extent continues to “speak” the language of Protestant rationality.*

The purpose of the article is to substantiate the thesis that the Reformation determined the key dimensions of modern European culture: the anthropology of the person, the work ethic, optimism, and the configuration of the public sphere. The methodology of the article is based on two main methods: hermeneutics and cross-cultural analysis. The synthesis of these methods allowed us to develop a methodology based on the interpretation of sources and comparative analysis of

sociocultural factors of the Reformation. The results of the research presented in the article consist in the understanding that the Reformation influenced the change of the worldview paradigm in the early modern period. In the Reformation era, worldview anthropological attitudes change: the human being becomes a subject, individualism takes shape; gradually, people acquire civil rights and freedoms, including the right to private property; the person begins to be guided by private interests; the early modern human being places being before them as something that stands over against them; they lead a rational way of life; the meaning of their existence lies in the achievement of success; Protestant morality and the values of prosperity are gradually affirmed. The era of the Reformation became the source of a new European worldview in which faith is combined with rationality; labor acquires a sacred meaning; education and literacy become a universal good; a process of secularization of power takes place; national languages develop. The conclusions of the study emphasize that the Reformation became not only a religious revolution, but also an anthropological turn, as a result of which the human being emerged as an active creator of their own destiny—before God, before society, and before their own conscience.

Keywords: *Protestant ethic, early modern period, Reformation, worldview paradigm, secularization.*

Постановка проблеми. Актуальність обраної проблеми полягає у констатації того, що у сучасному європейському соціумі відбуваються глибинні трансформаційні зміни. Вони торкаються усіх сфер буття, і перш за все – світоглядних основ сучасної європейської культури. Але що ж лежить в основі таких біфуркаційних змін? Для відповіді на це запитання, за нашою думкою, варто звернутися до світоглядних підвалин європейської культури, а саме – до епохи європейської Реформації; визначити причинно-наслідкові зв'язки, які є спорідненими для світоглядних основ епохи Реформації та

світогляду сучасної культури повсякденності; охарактеризувати значення Реформації в житті та культурі європейського соціуму; простежити секуляризацію ідей Реформації та втілення їх у сучасні культурні практики; продемонструвати той факт, що сучасне людство значною мірою продовжує «говорити» мовою протестантської раціональності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можна виявити декілька основних площин, у яких українські науковці досягли значних результатів. Так, філософські твори академіка В. Шинкарука відкрили можливість осягнення світоглядних процесів, що відбувалися в європейській культурі доби Модерну [1,2]. На цій методологічній основі стало можливим осягнення світу як культури (Ю. Легенький) [3], такої культурної практики, як утопія (Т. Розова) [4], ідеалу як центрального елементу аксіосфери (Л. Чорна) [5].

На окрему увагу заслуговує системний підхід у ґрунтовному науковому дослідженні В. Балуха та В. Коцура "Ранньомодерна Європа" [6], дослідження сучасних культурних практик науковцями Національного інституту стратегічних досліджень [7], аналіз культурних практик у контексті культурної функції держави (О. Копієвська) [8], дослідження етнокультурних цінностей (Ж. Денисюк) [9].

Роль та місце Реформації як історичного, суспільно-політичного та культурного явища посідає помітне місце в дослідженнях українських науковців. Дослідженню феномену раннього протестантизму, його трансформації, структури та місця в соціокультурних процесах Європи та України присвячені роботи В. Любащенко [10] серед яких слід відзначити ґрунтовну працю у релігієзнавчому дискурсі «Історія протестантизму в Україні [11]. Аналізу трансформацій основних ідей Реформації через призму світогляду, позицій та діяльності окремих персоналій, зокрема представників бюргерства та інтелектуальної еліти, присвячені дослідження В. Дятлова [12], П. Яроцького [13], Ю. Крамара [14], П. Котлярова [15], А. Шимановича [16].

Сотеріологічні ідеї вчення Ж. Кальвіна простежує В. Лавренюк [17]. Проблема взаємовпливу протестантської етики та ідей гуманізму, що сприяли появі нової парадигми європейського мислення і моралі Західного світу, надано в дослідженнях Т. Грушевої та С. Черкасова [18], Є. Мулярчука [19]. Класифікації форм протестантизму, їх конфесійних витоків присвячено дослідження О. Сарапіна [20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Світоглядній проблематиці присвячено чимало досліджень, але досягнення Реформації під кутом зору зміни світоглядної парадигми у ранньомодерну добу не отримало ретельного розгляду у філософських розвідках.

Формулювання цілей статті (поставка завдання). Мета цієї статті – обґрунтувати тезу про те, що Реформація визначила ключові виміри сучасної європейської культури: антропологію особистості, етику праці, оптимізм, конфігурацію публічної сфери.

Виклад основного матеріалу. Перша чверть ХХІ століття загострила загальнопланетарні та загальнолюдські проблеми, що набули глобального характеру та сприяли зміні світоглядної парадигми. Сучасна кризова ситуація, яка пов'язана в тому числі з війною, пандемією, навіть стрімким розвитком цифрових технологій і поширенням штучного інтелекту, поставила перед філософами завдання: розробити нові підходи щодо вирішення проблем світоглядних орієнтацій людини. В своєму розвитку європейська цивілізація неодноразово проходила кризові періоди, які за своїм характером були перш за все світоглядними кризами. Так, Реформація ХVІ століття, вийшла за рамки церковних реформ та вплинула на всі сфери життя європейського суспільства. В продовження релігійного та ідеологічного протистояння ХVІ століття ця подія протягом більш ніж 500-річної історії має діаметрально протилежні оцінки дослідників, в залежності як від часу, так і від їх особистого відношення. Наприклад, в першій половині ХХ століття реформаційний рух

європейські дослідники характеризували або в прогресивній площині (Леопольд фон Ранке, Ернст Трельч та ін.), або в негативній (Й. Янсен, Генріх Деніфле, Гартман Грізар та ін.). Наявність таких діаметрально протилежних підходів український історик В. Дятлов пояснює тим, що «значною мірою посилення конфронтаційного характеру історико-теологічного дискурсу підігрівалось соціально-політичним протистоянням, глибокими кризами й конфліктами першої половини ХХ століття...» [12]. Зменшення антагонізму в сфері дослідження ідей Реформації просліджується в другій половині ХХ ст. Однак більшість дослідників, не залежно від епохи, характеризує Реформацію як каталізатор трансформацій в усіх сферах життя європейського суспільства XVI-XVII ст., що вийшла за межі релігійних відносин і значною мірою змінила всю систему суспільно-політичного, економічного, культурного життя Європи та активізувала процеси національного самовизначення і одночасно стала чинником формування європейської спільноти.

Глобальні зміни, що були започатковані Реформацією, залишаються також в центрі уваги українських фахівців. Як слушно зауважує українська дослідниця Вікторія Любащенко: «Реформація (від лат. — перетворення, виправдання) — насамперед масовий соціальний рух, опозиційний феодализмові і католицькій церкві. Це, так би мовити, перший публічний вияв нових суспільних тенденцій, спрямованих на політичне і культурне звільнення...Реформація орієнтована передусім на національне самовизначення і в політичній, і в культурній сферах...Реформація, беручи за основу ідеали Відродження, спрямовує їх у релігійну площину. Це означало новий рівень християнської думки, збагаченої елементами гуманізму, раціоналізму, демократизму. Найокресленішої форми набуває ідейна сутність Реформації у новій християнській конфесії — протестантизмі... Реформація стала вагомим чинником бурхливого розвитку виробничих сил і нових

суспільних відносин (підготовленого попередніми економічними змінами), еволюції духовного життя у бік формування національних культур» [11].

Отже, Реформація змінила не лише відносини людини і церкви, вона внесла якісні зміни в життя європейського соціуму. Підкреслимо, що модернізація усіх сторін життя привела до створення нового типу людини. Людина, за влучним визначенням Мартіна Гайдеггера стає суб'єктом, який залишається «нормою» модерності навіть після того, як релігійна мотивація втратила силу. Реформація змінила «стандарти» щоденного буття, які вписались в національні традиції, соціальні інститути, менталітет більшої частини населення і стали необхідною частиною повсякденності у європейських країнах як з католицькими, так і протестантськими релігійними поглядами.

На початку Реформації європейське суспільство зазнало змін, пов'язаних з великими географічними відкриттями. Вони дали поштовх розвитку колоніалізму та визначили два головні напрямки європейського колоніалізму: через Атлантичний океан до Америки; навколо Африки через Індійський океан в Азію. За посередництва Папи римського Олександра VI у 1493 р. Португалія та Іспанія уклали першу відому в історії угоду про територіальний поділ світу, підтверджену та уточнену Тордесільяським договором (1494 р.) [21]. Згідно договору межа проходила через обидва полюси і перетинала Атлантику по 49 градусу західної довготи. Землі на схід від цієї лінії визнавалися володіннями Португалії, а на захід – Іспанії. Інші європейські держави, передусім Англія і Франція, відкидали ці зазіхання; англійці, наприклад, невдовзі проголосили принцип свободи морів, що урівноважував усі християнські країни в їхніх правах на нові землі. В боротьбу за нові територіальні володіння вступили поряд з Англією і Францією, Голландія, Бельгія і німецькі князівства.

Наприкінці XV – на початку XVI століття німецькі землі були складовою частиною Священної Римської Імперії германської нації. Окрім німецьких земель, до Священної Римської імперії входили землі сучасних Нідерландів, Бельгії, Австрії, Чехії, французької Бургундії, частини Італії та інші території. Отже, це було нестійке державне утворення, що об'єднувало міста, князівства і землі під владою імператорів, яких обирали з родини Габсбургів на зборах курфюрстів (князів-виборців). Реальної влади імператор не мав [22].

У цей час в німецьких землях відбувалося піднесення господарства, розвивалася торгівля, банківська справа. Відомо, що німецькі банкіри кредитували імператора, королів та римських пап. Німецьке бюргерство починає грати активну роль в житті країн Європи. Міста Гамбург, Аугсбург, Лейпциг перетворюються на центри торгівлі, де відбувається формування нової цивілізації, яка б була неможливою без ділової людини-підприємця, фінансиста, купця-мецената. Відомо, що серед учасників Реформації були представники усіх верств населення, які бажали змін:

- князі та рицарі прагнули секуляризації церкви та отримання церковних земель;
- буржуазія вимагала дешевої церкви;
- селяни мріяли про скасування десятини та інших церковних платежів;
- представники духовенства вважали, що католицька церква потребує реформування.

Зазначимо, що в цей час розповсюдженню бунтарських ідей сприяли нові за тим часом технології: винайдення у XV столітті друкарського верстату привело до поширення як творів античної класики, так і сучасних авторів. Так, Еразм Роттердамський став, за характеристикою англійського історика Нормана Дейвіса, першим справді популярним автором: «Похвала Глупоті» (1511р.) тільки за життя автора була видана 43 рази, що стало важливим кроком в розповсюдженні ідей гуманіста. [23, с. 494]

За свідченням сучасників, після оприлюднення «95 тез» Мартіном Лютером, в друкарнях Лейпцига, Нюрнберга і Базеля було надруковано стільки примірників, що вже через 2 тижні вони стали відомими в усій Німеччині. [24] Таким чином, було покладено край монополії католицького духовництва, оскільки сили, що протиставили себе католицькій Церкві, отримали потужну зброю в боротьбі з нею. Саме завдяки друкарству Лютер отримує можливість поширювати памфлети, листівки, карикатури, що приводить до богословської полеміки, публічних дискусій та набуття широкої підтримки. Відповідно ідеям Лютера, людина буде врятована своєю вірою, вона є грішною, але порятунок людини залежить тільки від неї самої. Таким чином, Реформація спричинила радикальну зміну світогляду: від колективної, ієрархічної моделі спасіння до персоналізованої, суб'єктивної моделі віри. У центр християнського життя було поставлено не Церкву як посередника між Богом і людиною, а саму людину – як суб'єкта віри, здатного самостійно розуміти істину, звертатися до Бога та нести відповідальність за власне спасіння. Відбувся перехід від онтологічної вертикалі (Бог – Церква – людина) до екзистенційної горизонталі (людина – віра – Бог), де головною стає внутрішня істина, а не зовнішній авторитет.

Цей крок породив феномен «новочасної ідентичності», описаний канадським філософом Чарльзом Тейлором в книзі «Джерело себе»: «головне спрямування книги пов'язане з нашою сьогоденішньою екзистенційною ситуацією. Тейлор бачить центральну проблему сучасного морального становища в тому, що ми втрачаємо горизонти культурних смислів, які завжди спонукали людей до пошуків блага. Обговорення цієї проблеми в «Джерелах себе» долає міждисциплінарні розподіли, від теології та філософії до методології науки й сучасної літератури та мистецтва, скрізь зберігаючи притаманні Тейлору глибину аналізу та внутрішню напругу думки» [25, с. 4].

Так людина відкрила внутрішній простір рефлексії, який не підвладний зовнішньому авторитету. Ця зміна була фундаментальною. «Люди релігійної культури часто запитують себе, чи досить виконувати вимоги загальноприйнятого благочестя, чи не відчують вони покликання до цнотливішого та відданішого служіння» [25, с. 31]. Тобто реформаторська свідомість поставила питання, яке можна трактувати як – «що означає бути мені – саме мені – справедливим перед Богом і перед власною совістю?». Саме з цього запитання виросла модерна інтенція до самоаналізу, а у світській формі – до психологічної автотерапії, культу «самоусвідомлення». Таким чином, перша, найрадикальніша інновація Реформації – це поява автономного, рефлексивного суб'єкту.

Необхідно підкреслити, що конче великий вплив мала Реформація на погляди людини щодо повсякденної праці. Якщо до Лютера бідність вважалась чеснотою, а світська робота - марною, то він відкрив те, що грецьке слово «покликання» відноситься не лише до служіння священика. Як зазначає Густав Вінгрен, аналізуючи уявлення Лютера про працю, навіть найзвичніші буденні дії вважаються проявом Божої дії у світі через людину [26, с. 5].

Особливої підтримки розуміння праці як служіння Богові знайшло у кальвіністів. Згідно поглядам Жана Кальвіна, спасіння людини не досягається тільки її вірою, оскільки Бог вже визначив, хто має врятуватися, а хто – приречений до вічної загибелі. Слід додати, що усе зло в людині, на думку Жана Кальвіна, йде від першородного гріха який успадкований від Адама. Тому кальвіністи, як пише видатний англійський дослідник європейської історії Дейвіс Норман, «до давнього католицького тягара кальвіністи додали новий тягар дотримання пристойності. В мистецтві вони уникали будь-якого безпосереднього зображення Бога, всяких містичних символів та алегорій. Єдиним джерелом проводу і радості для них мало бути щоденне читання Біблії.» [23, с. 509]

Як доречно зазначає у своїй монографії «Злочин, злочинність і покарання в історії політико-правової думки» В.І. Тимошенко, Жан Кальвін розмежовував види гріха. «Реформатори церкви – німецький монах Мартін Лютер (1483–1546) і швейцарський священик Жан Кальвін (1509–1564) – своїм запереченням християнських постулатів аскетизму та боротьби з корисливістю сприяли жорстокості багатих щодо бідних. Разом з тим Жан Кальвін розмежовував види гріха. На його думку, є гріхи, що являють незначні помилки, які неважко пробачити; інші – злочини або ганебні та нечестиві вчинки. Для виправлення злочинів недостатньо одного вмовляння і викриття, але потрібні більш суворі засоби» [27, с. 98]. В своїй головній праці «Настанови в християнській вірі» (1536 р.) Кальвін сформулював учення про подвійне напередвизначення.

Значний вплив на трансформацію світогляду мала ідея покликання, сформована Жаном Кальвіном на основі ідей Мартіна Лютера. Людина може визначити, на яку долю вона приречена. Для цього потрібно багато і наполегливо працювати, щоб отримати знак внутрішнього обрання (якщо вона досягла успіху – це ознака спасіння). На підставі таких поглядів відбулось формування розуміння необхідності дотримання етики праці й трудової дисципліни.

Особливо це вплинуло на підприємницьку діяльність. Ремісник, буржуа чи навіть селянин почав вбачати у своїй діяльності не лише важкий невдячний обов'язок, але поклик від Господа. Це надало буденній професії сакрального виміру: успіх в підприємстві став сприйматися як нагорода за чесну і сумлінну працю. Жебрацтво вже не сприймається прояв служіння Богу, а бідність – як чеснота. Макс Вебер у творі «Протестантська етика і дух капіталізму» переконливо показав, що саме завдяки цим етичним змінам європейці почали відчувати моральний імператив до ощадливості, раціонального планування, безперервного інвестування прибутку замість

споживання. «Отже, чим більше ти маєш, тим більше приносять твої гроші, пущені в обіг, так що прибуток зростає дедалі швидше. Хто ріже поросну свиню, той нищить усе її потомство до тисячного його представника. Хто тратить одну монету вартістю п'ять шилінгів, той вбиває (!) все те, що з неї могло б бути: цілі колони фунтів. Пам'ятай прислів'я: тому, хто вчасно повертає, відкриті гаманці інших. Людина, яка розраховується у точно \48\ обумовлений час, завжди може позичити у своїх друзів гроші, які їм на даний час не потрібні». [28].

Макс Вебер стверджує, що саме протестантська трудова етика, яка вбачає у праці служіння Богові, стала фундаментом добробуту, багатства та успіху багатьох країн. Слід відмітити, що трудова етика, що виникла за часів Реформації, перебудувала щоденний ритм життя людини. Середньовічна людина орієнтувалася на цикл церковних свят і сезонів. Протестанти ж цінували свій час, розраховуючи його на години, хвилини. Для них не існувало різниці між світським та священним часом: свята не протистояли будням, оскільки вважалось, що життя людини має бути благочестивим, тому розваги, музика та модний одяг потрібно заборонити. Зусилля людини мають бути спрямовані на досягнення успіху в земному житті. Повсякденні справи є теж часом, що присвячений Богові [28].

Символічно, що саме у протестантських регіонах Швейцарії з'явилися найточніші годинники, а перші банківські доми запровадили систему складних процентів. У XXI столітті ми вже не пояснюємо своє бажання «завжди бути продуктивним» богословською мовою, але логіка КРІ, «ефективних ранків» і додатків для трекінгу часу прямим спадком веде до тієї ж ідеї: час – це дар, даний для використання, а правильне його «монетизування» – моральний обов'язок. Це все відголоски світоглядних змін, що відбулись під впливом ідей протестантизму.

Переклад Лютером Біблії на німецьку мову спричинив справжню революцію. Він створив літературну норму, що об'єднала всю Німеччину. Цим перекладом користувалися в усіх церквах і школах, що стало початком формування сучасної німецької нації та єдиної німецької держави. Велику роль у формуванні націй і національних держав протестантські переклади Біблії зіграли також у Фінляндії та Латвії. До цього часу протестанти-перекладачі створюють літературні норми та інколи навіть писемність для багатьох до цього неписьмових мов.

Необхідно відзначити, що Реформація стала не лише релігійним зламом, а й поворотним моментом у становленні модерного світу, заклавши основи багатьох явищ, які ми сьогодні вважаємо нормою в культурному, політичному та інтелектуальному житті. Реформація як європейський феномен призвела до глибинних змін у житті суспільства, людини. Багато у чому вона змінила європейську ментальність. Прихильники лютеранства становили більшість населення в Північній Німеччині, Данії, Скандинавії, Прибалтиці. Прихильники реформації переважали в Шотландії та Нідерландах, а також кількох кантонах Швейцарії, хоча послідовники цього віровчення були і в Угорщині, Центральній Німеччині та Франції. В Англії утвердилася Англіканська церква. Слід зазначити, що Реформація привела до кривавих релігійних воєн, чисельних жертв. Переслідування та утисків зазнавали послідовники релігійних ідей, які не визнавались офіційною владою, як з боку католицької влади, так і з боку протестантської влади. Через релігійні переслідування багато хто з них був змушений емігрувати, зокрема до Нового Світу – в Америку. Як зазначає Дейвіс Норман: «Поділивши католицький світ навпіл, протестантство спонукало римську церкву до реформи...А передусім воно завдало фатального удару ідеалові єдиного християнського світу. А самі протестанти подрібнилися на ще більшу кількість конкурентних течій.

Скандал був такий великий, а фрагментація такою всеохопною, що люди вже не згадували про християнський світ і заговорили про Європу.» [23, с. 512].

Цікаво, що відгуки реформаційних ідей продовжують втілюватися в сучасному мистецтві. Так, в «столиці кальвінізму» Женеві, Швейцарії навпроти центрального собору розміщена скульптурна композиція американського художника Кая Гетта (Kaï Guetta). Ця скульптура називається "The Struggle of Good and Evil" (Боротьба добра і зла). Вона встановлена в Женеві (Швейцарія), поруч із магазинами Tesla та Søstrene Grene, на Rue du Rhône. Сенс композиції: у центрі знаходиться фігура людини, яку тягнуть за канат ангел (праворуч) і диявол (ліворуч), символізуючи внутрішню боротьбу добра і зла за душу. Скульптура Кая Гетта добре вписується в сучасний культурний ландшафт Женеви – міста, де часто відбуваються діалоги про релігію, свободу волі, етику та гуманізм. За посиланням можна переглянути більше робіт художника [29].

Рис. 1. "The Struggle of Good and Evil" (Боротьба добра і зла). Скульптор Kaï Guetta.

Джерело: Власне фото автора Наталії Шуби

Висновки. Отже, Реформація започаткувала кардинальні зміни в усіх сферах життя європейського суспільства, стала каталізатором національно-визвольних рухів, утвердження національної свідомості, сприяла формуванню національних культур, розділила католицький світ на дві частини. Реформація безпосередньо вплинула на зміну світоглядної парадигми у ранньомодерну добу. Змінюються світоглядні антропологічні настанови: людина стає суб'єктом, формується індивідуалізм; поступово вона набуває громадянських прав і свобод, в тому числі право на приватну власність; людина починає керуватися приватними інтересами; ранньомодерна людина розміщує перед собою буття, як таке, що протистоїть їй, вона веде раціональний спосіб життя; сенс її буття – у досягненні успіху; поступово стверджується протестантська мораль, цінності достатку.

Реформація не лише змінила релігійний ландшафт Європи, вона започаткувала нову світоглядну епоху мислення, в центрі якої опинилася особистість як автономний моральний суб'єкт. Постать Мартіна Лютера стала символом здатності однієї людини кинути виклик інституційному порядку та трансформувати ідею в історичну реальність. Його дія не обмежилась богословською сферою – вона мала екзистенційні, політичні та соціальні наслідки, які сформували новий тип людини, людину модерного світу. Успіх Реформації демонструє, що моральна переконаність і свобода совісті можуть мати силу, здатну впливати на структуру суспільства. Ідея, що кожна людина має прямий доступ до істини (без посередництва церкви, а тільки через самостійне дослідження і тлумачення Біблії), заклала підґрунтя для формування індивідуалістичної картини світу, характерної для Нового часу.

Отже, Реформація стала джерелом нового світогляду, в якому віра поєднується з раціональністю; праця набуває сакрального сенсу; дисципліна праці стає основою етики праці освіта й грамотність стають загальнолюдським

благом; відбувається процес секуляризації влади; розвиваються національні мови. Таким чином, Реформація стала не лише релігійною революцією, але й антропологічним поворотом, унаслідок якого людина постала як активний творець власної долі – перед Богом, перед суспільством і перед власною совістю.

Список використаних джерел

1. Шинкарук В.І. Філософська спадщина України. Вибрані твори: у 3-х т. упоряд.: В.В. Лях, В.Г. Табачковський. К.: Укр. Центр духовної культури, 2003. Т. 1. 392 с.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Vybrani_tvory_u_trokh_tomakh_Tom_1.pdf?PHPSESSID=lmkip73187jtgldjo4v1sv9ple3 (дата звернення: 2.05.2025)
2. Шинкарук В.І. Поняття культури. Філософські аспекти / Феномен української культури: методологічні засади дослідження. К., 1996. с. 29. (дата звернення: 14.04.2025).
3. Легенький Ю.Г. Compositio (загальна теорія композиції). Київ-Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2025. 602 с. (дата звернення: 25.04.2025)
4. Rozova T. V. Utopia – a form of understanding the future modern era. Worldview explications of modernism and postmodernism:Scientific monograph.Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. 310p.©Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine,2023© ISMA University ISBN 978-9934-26-357-6of Applied Sciences, 2023 <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-357-6-10>
<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/373/10240/21362-1?inline=1> (дата звернення: 2.05.2025)
5. Чорна Л.В. У пошуках ідеалу: Монографія. Київ: Освіта України, 2016. 508 с. (дата звернення: 23.04.2025)
6. Балух В.О., Коцур В.П. Ранньомодерна Європа. Чернівці: Наша книга, 2016. 704 с. (дата звернення: 4.05.2025)

7. Культурні практики і культурна політика. Актуальні питання соціокультурної модернізації в Україні : аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. Київ, 2012. 163 с. (дата звернення: 3.05.2025)

8. Копієвська. О.Р. Актуальні проблеми держави і права. Державна культурна політика: сучасні концепції та підходи, 2005. URL: <http://www.apdp.in.ua/v26/17.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).

9. Денисюк Ж.З. Цінності етнокультури в умовах соціокультурних трансформацій. Альманах "Культура і сучасність" № 2, 2017. URL: <https://journals.urau.ua/kis/article/view/234375> (дата звернення: 26.04.2025).

10. Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. Поліс. Київ, 1996. URL: https://risu.ua/leksiya-1-zarodzhennya-reformatsiji-viropovidna-sutnist-protestantizmu_n82991 (дата звернення: 21.04.2025).

11. Любащенко В.І. Реформація. Інститут історії України. Енциклопедія історії України. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Reformatsiia> (дата звернення: 14.04.2025).

12. Дятлова В.О. «Реформація у Німеччині. Люди. Ідеї. Практики» 2023. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9573/1/Реформація%20у%20Німеччині.%20Люди.%20Ідеї.%20Практики.pdf> (дата звернення: 16.04.2025).

13. Яроцький П.Л. Різномасштабний характер Європейської Реформації та особливості її сприйняття в Україні. Українське релігієзнавство. № 83. 2017. 80-94 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_r_2017_83_12 (дата звернення: 11.04.2025).

14. Крамар Ю.В. Реформація як чинник європейської історії Нового часу (до 500-річчя Реформації в Європі), 2017. 83 с.

URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13180/1/17.pdf> (дата звернення: 18.04.2025).

15. Котлярова П.М. Філіп Меланхтон. Фенікс Реформації. К.: ДУХ І ЛІТЕРА. 2020, 328 с. URL: <https://nelcu.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Kotlyarov-Melanchton-final.pdf> (дата звернення: 17.04.2025).

16. Шиманович А.О. Томізм і Реформація XVI століття: контрверсійна історія відторгнення та прийняття. Культурологічний альманах. (2), 21. 2023. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.4> (дата звернення: 14.04.2025).

17. Лавренюк В. Сотеріологічні ідеї кальвіністського вчення. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії, 2023. Випуск 49. 77-84 с. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.9> (дата звернення: 11.04.2025).

18. Грушева, Т.В., Черкасов, С.С. Ідеї протестантизму та мораль західного світу: взаємовплив від часів реформації до сучасності. Zaporizhzhia Historical Review. 5 (57), 184-192 с., 2022. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-21> (дата звернення: 9.04.2025).

19. Мулярчук, Є.І. Протестантська етика покликання: минуле і сучасність. Науково-теоретичний альманах Грані, 22(7), 2019. 58-66 с. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1415> (дата звернення: 12.04.2025).

20. Сарапін, О.В. (2024). Класифікація протестантизму у публікаціях вітчизняних науковців: у пошуках оптимальної моделі. Культурологічний альманах, (2), 12–18, 2024. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.2> (дата звернення: 10.04.2025).

21. Борділовська О.А. Тордесільяський договір 1494 / Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004.Т. 2 : М - Я. 812 с. (дата звернення: 18.04.2025).

22. Войтович Л.В. Священна римська імперія германської нації. Інститут історії України. Енциклопедія історії України . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sviaschenna_Rymska (дата звернення: 15.04.2025).

23. Норман Д. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. 2-ге видання. — К., Видавництво Соломії Павличко “Основи”. 1463 с., 2001. С 494, С 509, С 512. URL: <https://archive.org/details/dejvis2001/page/n509/mode/2up> (дата звернення: 7.04.2025).

24. Присухін С. І. Лютер, Мартін. Велика українська енциклопедія. Мартін, 2020. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9B%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80,%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D0%BD> (дата звернення: 24.04.2025).

25. Тейлор Ч. Джерела себе: Творення новочасної ідентичності. Пер. з англ. А. Васильченка. К.: Дух і Літера, 2005. С. 4, С. 31. URL: <https://ru.scribd.com/document/524212231/Тейлор-Ч-Джерела-себе> (дата звернення: 1.05.2025).

26. Wingren, G. Luther on Vocation. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1957. p. 5. URL: <https://archive.org/details/lutheronvocation0000wing/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 2.05.2025).

27. Тимошенко В.І. Злочин, злочинність і покарання в історії політико-правової думки: монографія. Київ, 2023. С. 98. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tymoshenko_Vira/Zlochyn_zlochynnist_i_pokarannia_v_istorii_polityko-pravovoi_dumky.pdf). (дата звернення: 14.04.2025).

28. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. Розділ «Дух» капіталізму. Переклад з німецької О. Погорілого. К.: Основи, 1994. 261 с. URL:<http://litopys.org.ua/weber/wbr.htm> (дата звернення: 24.04.2025).

29. Каї. Belairfineart. URL: <https://www.belairfineart.com/en/artists/all/kai#oeuvre9c1065ad-2db4-43bf-aa46-b9c2185dd829> (дата звернення: 1.05.2025).